

og for vårt kjære fedreland — og kulturarbeidet i skogen blir da et hellig offer, som med glede ydes på gården og slektens alter, og en søndagsvandring i plantningene blir kirkegang — en stille og ærbødig andakt.

Jeg kjenner ingen mer tiltalende form for «Ja vi elsker dette landet» enn den å plante mere skog i landet vårt og fare var somt med den skog vi har.

Arne Høeg,

f. t. formann i Trøndelagens Skogselskap.

Medlemsskap i Trøndelagens Skogselskap koster kr. 20.00 en gang for alle eller kr. 2.00 pr. år.

Man tegner sig pr. postanvisning, adressert til Trøndelagens Skogselskap, Trondhjem.

STUEINTERIØRET HOS TRØNDERBONDEN I ELDRE TID

AV LEKTOR WILH. LUND

La oss i tankene gjøre en hurtig reise gjennem Trøndelagen og se oss litt om i de gamle bondehjem. Det kan bli interessant, for nettop innenfor hjemmets vegger treffer vi lettest på de ting som viser den gamle trønderske bondekultur, særpreget og skiftende etter dalfører og bygdelag.

Nutiden har av mange grunner utvisket meget av det som vi kaller bondekultur i egentlig forstand, og dette merkes også lett i bondestuene, selv der hvor de best har holdt fast på karakteristisk bygdeskikk. Men det hindrer jo ikke at vi allikevel kan komme inn i hjem hvor vi merker bondekulturen særpreget og stemningsrik, slik som den blir det der hvor gammel kulturarv og selvstendig skapende bygdeånd i forening har fått anledning til å forme stueinteriøret.

Under vår reise er det dagligstuen vi må feste oss mest ved, for den var hjemmets centrum — ja på en måte hjemmet selv. Den gamle trønderske dagligstue skulde tjene mange formål. Den var stue og kjøkken på samme tid, arbeidsrum for karer og kvinnfolk og oftest soverum for husbondsfolkene, og ved måltidene forenet den gjerne alle, fra husbondsfolket til tjenerne. Andre rum i huset kunde være viktige nok på en stor gård; men de blev allikevel oftest mere som en slags lagerrum, eller de var spesielle soverum for husets barn og tjenere, kårfolk eller gjester. På nogen gårder var det lagt stort arbeide på en stasstue («nystugu»); men den hadde lite å si for det daglige liv. Det var ikke for ingenting at dagligstuen i enkelte bygder kunde gå under navn av «rett-stugun» (Stjørdalen, Selbu).

Sterkest føling med ekte bygdekultur gir i våre dager dagligstueinteriøret i Orklas dalføre med Opdal, selv om nutiden også her utsletter for meget av fortidens kulturverdier. Det

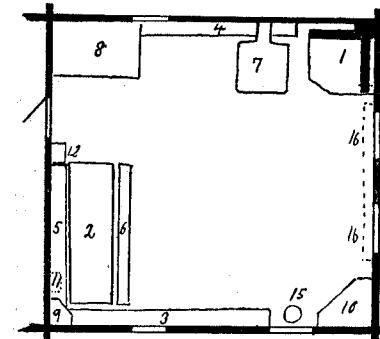
annet store dalfører i Sør-Trøndelagen, Gauldalen, har ligget mere under for trangen til å omskape stuen etter senere møter i byene. Og det samme tør vi nok også si om Selbu og Tydalens. I ennu høyere grad gjelder dette bygdene opever i Innherred, selv om Stjørdalen ennu viser tildels tydelige rester av et lokalpreget og folkelig stueinteriør; i Verdalen er restene svakere; men i begge disse dalfører er det allikevel ikke så lang tid siden det gamle interiør ble forstyrret; gamle folk husker godt at dagligstuen også her helt ut gav uttrykk for utpreget bondekultur. Lengere nord blir sporene av et sterkt bygdepreget interiør ennu svakere. Gamle folk vet nu mindre om det, og de opplysninger som de gir om dagligstuen før i tiden, tyder på at den der har mistet en utpreget landsens karakter på et ennu tidlige tidspunkt, selv om — som f. eks. i Snåsa — noget slikt som rose malte skap nok erindres i dagligstuen, og endog et slags «høksete» har vært brukt i manns minne. Først når vi kommer så langt op som til Liene i Namdalen, over skog og høifjell og langt bort fra andre bygder, har de holdt fast på eldre landsens skikk i dagligstuen til inn på nutiden. Men i hele Nord-Trøndelagen ligger det slengt omkring i stallporter og loftsrum, i uthus og kjellerrum, meget gammelt bohave, preget av gammel bygdekultur. (Se forøvrig også om Stod hvad konservator Nordgård skriver i sin bok: «Gamle seder, skikker og arbeidsmåter i Stod»). Det tyder på at også hele Nord-Trøndelagen engang har hatt en like så sterk landsens farve over stueinteriøret som andre bygder i Trøndelagen.

I Røros prestegjeld er det med all blanding av nyere og eldre skikk allikevel råd med å skimte den gamle stueinnredning som ligger bakom, og det som vi finner her, er ikke av minst interesse innenfor gammel trøndersk bondekultur.

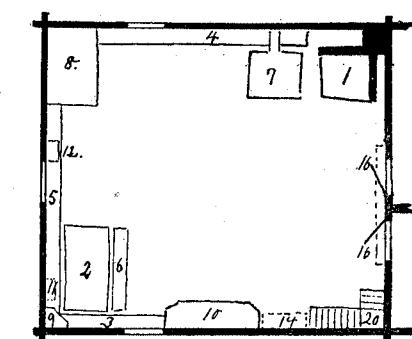
Om de ytterste kyststrøk med Hemne har jeg liten lyst til å uttale mig enda; her er jeg for lite kjent, men interiøret har vel ytterst ved kysten hatt nogenlunde samme historie som på de foran nevnte steder, hva opplysninger fra Ørlandet tyder på, og den gamle kultur i Hemne har sannsynligvis i det hele fulgt meget nær de samme linjer som i Orkedalen.

Hvorledes så den så ut denne stue som var skapt av bygde-

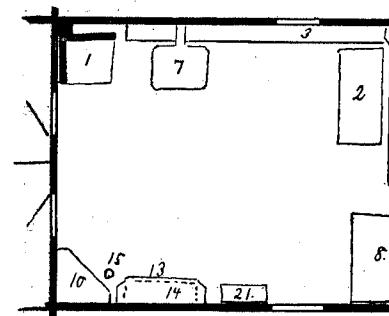
a. (Soknedalem).

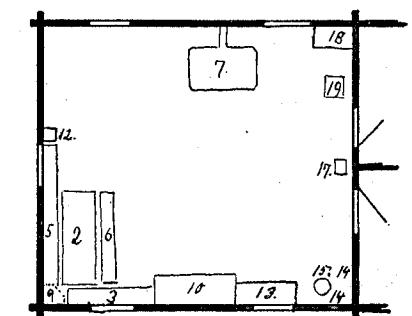
b. (Rennebu).

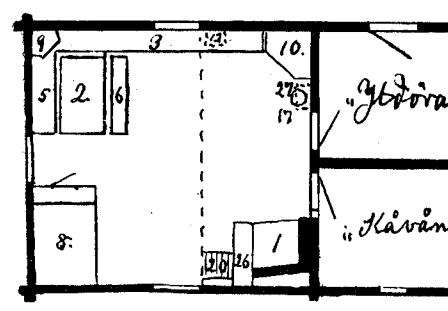
c. (Orkedalen).

d. (Rennebu).

e. (Liene).

f. (Vestbye, del av Opdal).

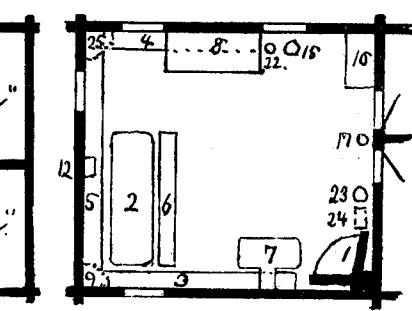

Fig. 1. Eksempler på dagligstueinteriører (frihåndssrits av W. L.):
 1: peis. 2: langbord. 3:—6: benk. 7: bordskive festet til veggen («sjiv», «fellbord»). 8: seng (i.e. «skapseng»). 9: høiseteskap. 10: matskap. 11: bokhylle. 12: klokkekasse (i eksempel e Uhr uten kasse). 13: kjøkkenbenk. 14: talerkenrekke. 15: vannstamp. 16: verktøyhylle. 17: vaskefat. 18: vedkasse. 19: komfyre. 20: trappegang. 21: litet bord. 22: «drakkstamp». 23: huggestabbe. 24: «vedhangtre» (hittil bare kjent fra Opdal). 25: hjørneskap (vestlige Opdal). 26: benk, kalt «brika» (Liene). 27: busthus («bosthus»), oftest mellom dørene). — Den prikkede linje tvers over stuen i e betegner halvlek over husets indre del.

folket og for bygdefolket, og som var hjemmets centrum før senere og mere bymessige møter mange steder tok til å røve den for all stedlig karakter?

Først er det å si om den at den naturligvis ikke har stått ferdig med en gang i den form som vi har sett den. Foreløpig skal vi heller ikke resonnere over ophavet til den, men bare se på interiøret slik som det dukker frem av de levnedde rester og av gamle folks erindringer.

De frihåndsrts som er gjengitt i fig. 1 a—f illustrerer planen av dette dagligstueinteriøret fra flere bygder i Trøndelagen, så godt som det nu går an å få det til. a—b og e—f er rekonstruksjonstegninger eller delvis rekonstruerte tegninger etter det som eldre folk har fortalt, og disse tegninger viser derfor interiørene så komplette som mulig. Nogen småting som busthus og huggestabbe er i de fleste tilfeller ikke blitt avmerket. Dette og mere annet om stuen går det forresten an å lese om i den lille boken av undertegnede: «Træk av gammel trøndersk bondekultur», utg. av Folkemuseet for Trondhjem og Trøndelag 1923*).

Fig 1 c—d er planen av et par dagligstueinteriører som ennå eksisterer eller ialfall eksisterte for kort tid siden; de er fra bygder hvor de har holdt best fast på gammel skikk; de viser hvor lett forandringen kan gå for sig nu for tiden, selv de mest tradisjonsbundne steder.

Innredningen, slik som vi ser den avmerket her på ritserne, viser tydelig nok den viktige rolle som daglistuen spilte. Her var det murede ildstedet for matlagingen («lysomn», «skorsten», «mur», «speis», «spis», navnet var ikke det samme overalt) — i nogen bygder var riktignok matlagingen henlagt til et eget kjøkken så tidlig at gamle folk ikke minnes det anderledes, men den vide utbredelse som skorstenen og matlagingen ellers har i stuen, tyder på at denne skikken har vært almindelig. I «koppråa» stod oftest det store matskapet som husmoren rådde for. Her var «vasstampen» for matvannet, og gjerne en «drikkstamp» eller «drikkdall» for dem som blev tørste. Langbordet (fig. 2)

*) Denne artikkelen kan betraktes som supplement til det som er skrevet om dagligstuen i ovenfor nevnte lille bok.

og skiva (fig. 3) — merkelig nok kan det siste stykke inventar ikke minnes overalt — løst sine bestemte oppgaver både under måltid og arbeide, og huggestabben var — ialfall vinterkveldene — en likeså naturlig del av interiøret som klokkekassen og bokhyllen. I skapet ved «høksete» (fig. 2) kunde husfaren ha verdiopptøy og penger, og her ventet brennevinsflasken på å by den fremmede velkommen.

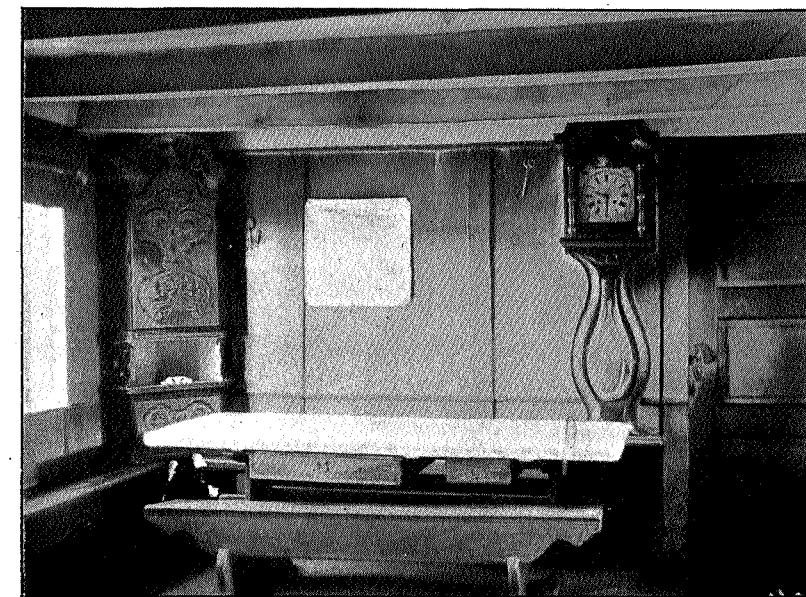

Fig. 2. Fra Soknedalen. 1923. Bokhyllen fjernet i senere tid.

De store fellestrekke i dette gamle trønderske dagligstueinteriør får vi lett øie på. Arten av møblene er så godt som den samme overalt. Det er skap, klokkekasse, langbord, benker langs veggene, en løs benk foran bordet, og mere annet. Selv et bymessig strøk som bergstaden Røros ser ikke ut til å ha skilt seg stort ut fra landsbygden i dette stykke i eldre tid. Et viktig trekk som går igjen omtrent overalt, er plassen for «høksete». Det står på skrå overfor ildstedet i hele Trøndelagen undtagen

i den vestlige del av Opdal og i den midtre og nedre del av Orklas dalføre med Børseskogn, hvor det står på linje med ildstedet, en måte å stille det på som går igjen i de nordmørske nabolagbygder mot vest*). Selve planen er altså ikke helt likedan overalt, og heldigvis for det, kan vi si, så blir det en livfull avveksling innenfor en tiltalende enhet. Andre små avvikler eller lokale varianter av regelen treffer vi også på, og igjen kommer den vestlige del av Opdal frem med spesielle egenheter; her er det ialfall trekk som jeg ikke har sett eller hørt tale om fra andre trønderske dagligstuer. Fig. 1 f illustrerer dette. Her er oftest i de større stuene et hjørneskap i hvert av de indre hjørner, og sengen står helst ved midten av den ene langvegg, akkurat så stor avvikelse fra det ordinære at vi lett blir fengslet av det, og så meget at vi godt merker at den enkelte bygd har noget å by på av sitt eget. I Opdal og Orklas dalføre, i Soknedalen og Børseskogn hender det at matskapet står midt ved langveggen (fig. 1, b og d); den plassen for matskapet vet jeg ikke av at jeg har sett andre steder i Trøndelagen. Eller det kan være så på disse samme stedene, at det både er ett matskap ved langveggen og ett i hjørnet ved døren ut til gangen. Denne siste plassen er ellers den ordinære for matskapet overalt. Det kan nok tenkes at bruksmåten med skap midt ved langveggen er kommet inn fra Gudbrandsdalen; men ellers er det ikke noen tvingende

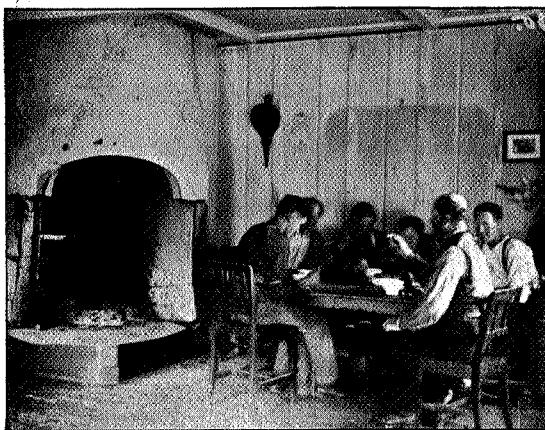

Fig. 3. Fra Rennebu. Dugurd ved «fellbordet». 1922.

*) Rent sporadisk kan det også ellers være avvikler fra den almindelige regel med høisetet, men jeg har inntrykk av at det da er tilfeldigheter som spiller inn.

grunn til å tro at den trønderske dagligstue som helhet skyldes kulturinvasjon fra dette dalføre, en forestilling som mange har så lett for å danne sig. Det kan være mange kulturveier å regne med, når vi vil forklare hvorledes det er blitt til det gamle stueinteriør som vi taler om her. Som eksempel på ennu en lokalvariant i planen av dagligstueinteriøret vil jeg nevne den såkalte «brik» i Liene prestegjeld i Namdalens, en liten benk langs med skorstenen (fig. 1 e). Nu er det ikke meningen å si, at en sådan benk bare har vært kjent i Liene, og ellers ikke noen steder i hele landet. Det vilde være feilaktig. Men i de trønderske dagligstuer er det bare i Liene jeg har hørt tale om brika langs skorstenen, og jeg har derfor god grunn til å tro at den iallfall ikke har vært nogen karakteristisk detalj for det trønderske interiør i almindelig. Derimot har jeg vanskelig for å tenke mig at ikke det lille, veggfaste opslagsbordet («skjiva», «fellbordet») engang har vært en del av dagligstueinteriøret i alle trønderske bygder. Det er et sjeldent praktisk stykke inventar, og dette sammen med den vide utbredelse det har hatt i stuene i Sør-Trøndelagen og andre steder også, gjør det vanskelig å tenke sig at det ikke skulde ha vært kjent i den nord-trønderske dagligstue en gang for lengere tid siden. Men det må i tilfelle være ganske lenge siden det kom bort fra stuen, i det minste hvis jeg skal dømme etter det som de gamle folk har fortalt. I de bygder i Sør-Trøndelagen hvor skiven ennu finnes i dagligstuen, er kyinnfolkene av en aldeles uforklarlig grunn oppsatt på å kaste den ut. I Nord-Trøndelagen har sannsynligvis dagligstuenes kvinnelige herrer bare vært forut for sine sør-trønderske søstre i dette arbeide.

Alt i alt viser materialet, således som det ligger for oss, visse mindre lokale egenheter i planen av dagligstueinteriøret. Det er egenheter som er interessante og tiltalende. De bryter ensformigheten, men de gjør ikke brudd på enheten.

Det samme finner vi også om vi retter oppmerksomheten mot hver enkelt ting i stuen, men farvespillet blir da adskillig stertere allikevel. I formen på de enkelte møbler trer bygdekarakteren mere eller mindre skarpt frem. Ja, selv ved skorstenen, eller det som vi byfolk kaller peis, ser vi dette. Den er ikke ak-

kurat likedan overalt. Det er forskjell på den i Røros prestegjeld og i Namdalens, ialfall så langt som jeg har sett det, og selv ikke i Opdal og i Orkedalen er den av samme utseende i den tid vi her tenker på. For ikke å tale om den lokale tone

som trer frem i de utskårne mønstre og i de malte ornamenter som brer sig overskap og hyller og stuedører. Detaljene i stuene viser med andre ord at vi ikke uten videre kan tale om «trøndersk» skap, «trøndersk» rose malning og «trøndersk» treskjæring, ialfall når vi når frem til det tidspunkt som den foregående beskrivelse av dagligstueinteriøret sikter til. Det er tvertimot tydelig at Trøndelagen med en viss rett kan deles opp i flere kulturprovinser, mere eller mindre skarpt avgrensede distrikter, som i disse detaljer eier noget for seg, noget som ikke går igjen akkurat på samme måten overalt. Utvilsomt ligger det en fordel i dette at den rent ydre materielle kultur optrer i lokalpregede variasjoner innenfor en større enhet, selv om lokalpreget på sine steder bare er en ganske svak nuansering. Det kan vel ikke godt være anderledes enn at bevisstheten om det særegne ved ens egen bygd eller ens eget dalføre skaper sterkere tilknytning til den hjemlige jord.

Det ligger utenfor planen her å gå nærmere inn på de stedlige karaktertrekk som åpenbarer seg i disse enkelte detaljer. Noget om dette er fortalt før i den lille boken «Trekk av gammel trøndersk bondekultur», og ellers vil et par reproduksjoner, som er tatt med i denne artikkelen, gi et lite inntrykk av de lokalpregede detaljer (fig. 4—5). Forøvrig skal jeg bare få gjøre oppmerksom på et par spesielle småtrekk, både fordi de viser oss litt om gammel kulturforbindelse med nabolandet, og fordi disse

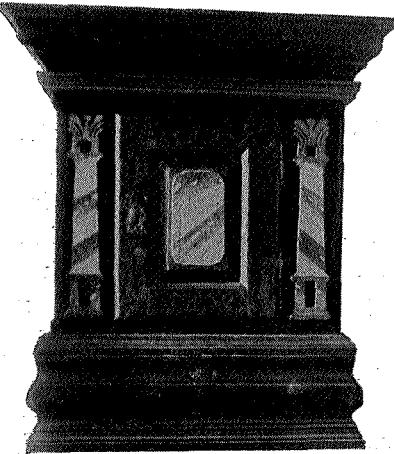

Fig. 4. Hengeskap fra Røros prestegjeld.

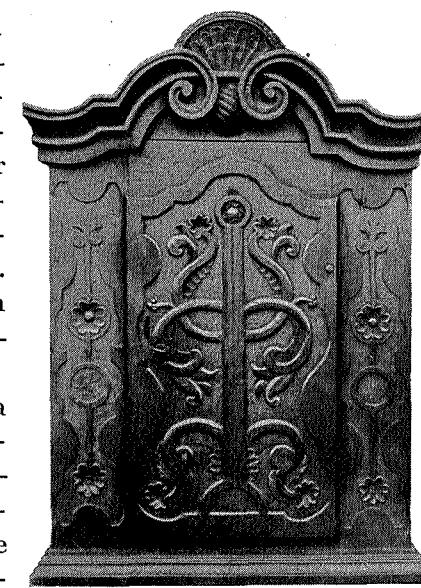

Fig. 5. Hengeskap fra Meldalen.

detaljer ikke har vært nevnt før. Jeg sikter til noeget av den rose malingen som er å se på stueinventar i Røroseggen, og jeg tenker på den pompøse seng i dagligstuene rundt om i visse strøk av Nord-Trøndelagen: i Stjørdalen, Verdalens og noeget videre omkring der.

Fig. 6 viser en rose malt klokkekasse fra Røros landsogn. Lignende maling er også ellers å se omkring bergstaden. Men de samme eller meget nær beslektede mønstre er det meget av på svenske bondemøbler (se bl. a. Sigurd Erixon: «Möbler och heminredning i svenska bygder»).

Den omtalte sengen fra Nord-Trøndelagen er en himmelseng med et skap i fotenden. Den kalles ofte «spelakanseng», fordi den kunde bære sengeomheng eller «spelakan». Fra Sør-Trøndelagen kjenner jeg nok himmelsen, men ikke med skap i, og det ser også ut til at himmelseng aldri har stått i dagligstuen i denne del av Trøndelagen. Derimot er himmelsengen med skap i godt kjent i dagligstuer i Sverige, også i Nord-Trøndelagens svenske nabobygd Jämtland (se S. Erixon smst.), og vi kan da ikke godt la være å se en kulturforbindelse i dette stykke mellom den norske og svenske side av grensen.

Vi får altså etter dette inntrykk av at en gammel forbindelse mellom Trøndelagen og nabognene i syd, vest og øst åpenbarer seg i visse trekk ved hjemmets ydre kultur: f. eks. i plassen for matskapet ved langveggen enkelte steder i Opdal og Orklas dalføre, plassen for høisetet i den vestlige del av Opdal, i Orkedalen, Børreskogen og delvis Meldalen, rose maling på Røroskanten, og

skapsengen i deler av Nord-Trøndelagen. I alle disse tilfeller tror jeg det skal vise sig at Trøndelagen har vært den mottagende part; men — såvidt jeg ser — har disse fremmede kulturelementer ikke evnet å trenge langt inn over Trøndelagens grenser.

Det er også mere i stueinteriøret som viser den intime kultursammenheng mellom de ytre partier i Trøndelagen og nabobygdene, men i meget av dette har Trøndelagen øiensynlig like så snart vært den ydende. Og når det gjelder kulturformer som ikke nettopp hører stueinteriøret til, vil vi finne andre eksempler på denne gjensidige kulturformidling innenfor den materielle kultur (se f. eks. ornamentikken på esker i strøket Røros—Verdalen, omtalt i «Gauldalsminne» for 1928). Ellers må vi naturligvis ikke under jakten etter kulturforsbindelsene og under strevet med å oppspore «påvirkninger» glemme alt det som er utslag av den gamle stedegne bondekulturs egen evne til selv å skape, eller ialfall omforme, kulturstoffet. På dette er det mange interessante eksempler i den trønderske bondekultur, og det er neppe tvil om at denne prosess også vil åpenbare seg i mange detaljer av selve stueinteriøret når vi har fått studert saken så godt som det ennu kan gjøres.

La gå med at vi i våre dager gjerne kunde ønske ett og annet anderledes i det rum som huslyden skal opholde sig mest i. Vi må allikevel si om dette gamle trønderske stueinteriør, som vi nu har søkt å bli litt kjent med, at det var skapt av en utpreget praktisk sans for det formålstjenlige. Snaut fantes det en eneste ting i stuen som ikke hadde en fornuftig hensikt. Og det var jo en overmåte viktig egenskap. Men hensynet til det formålstjenlige var bare *en* av de utpregede karakteregenskaper

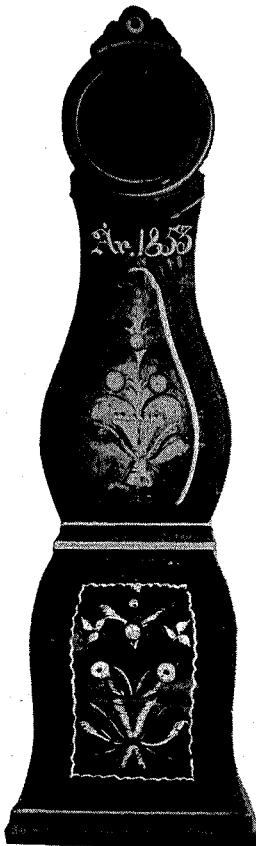

Fig. 6. Fra Røros prestegjeld.

ved interiøret. Sansen for å innrede stuen så praktisk som tiden kunde greie det, utelukket hverken viljen eller evnen til å gjøre det pent og hyggelig med det samme.

Og at det var pent og hyggelig, kom ikke bare av at bygdehåndverkeren hadde gjort sitt beste med hvert enkelt stykke av inventaret. Vel så meget hadde det å si i denne retning, at alle ting stod i et naturlig forhold til hverandre, og at de passet sammen med stuen selv, ikke minst med dørene og vinduene. Ingen enkelt ting gjorde sig urimelig viktig på bekostning av det andre som var i stuen. Og selv de ting som spilte den største rolle i det daglige liv, som matskapet og det store, murede ildsted, innpasest sig som deler av en helhet. De store ting i stuen virket nok på en vis som attraksjonspunkter for opmerksomheten — det gjaldt både matskapet, plassen ved høisetet, ildstedet og sengen — og det måtte de ha rett til, men de stod ikke som øer hver for sig. Det var først og fremst benkene skyld i, for de bandt alle delene sammen, så ingen enkelt detalj fikk anledning til å bryte helhetsvirkningen. En viktig estetisk misjon hadde benkene på denne måten, ikke bare den praktiske å stå til tjeneste for de trette lemmer. Stoler kan nok gjøre sig godt de også, om de bare blir stillet fornuftig på plass; men de greier visst aldri helt ut å skape det umiddelbare inntrykk av ro og harmoni som benker eller benkelignende møbler har så lett for.

Nu vilde vi visst ta munnen for full om vi utgav alle gamle stueinteriører for slike fullendte kunstverker, og det er heller ikke meningens å gjøre det her, av den selvfølgelige grunn at det mest inngående studium ikke er i stand til å nå så helt til bunns i et emne som skal studeres gjennem svinnende materiale. Mangl på økonomisk evne har vel også ofte, da som nu, gjort det vanskelig for eieren å få alle delene stemt sammen slik som de burde. Men der hvor kildematerialet flyter best, ser vi allikevel så meget av den velgjørende helhetsvirkning, at vi godt skjønner at det har vært om å gjøre å få alle delene så langt som mulig til å opdre som deler av en sluttet enhet. Og her har også ornamentene og farvene hjulpet til, der hvor de hadde noget større av slikt. Karakteristiske eksempler på dette ser vi i Opdal; her kan vi ennu slumpe til å treffe på stuer hvor skapene når op til

samme høide og er malet i de samme farver, og prydet med beslektet ornering, bare med en nuansering, så meget at det blir enhet uten ensformighet. Det blir balanse og harmoni, men livfullt dessuten.

Hvad gikk det så forut for denne innredning av dagligstuen, og hvad har fulgt efter den, der hvor de har trodd at de ikke lengere var tjent med den? Det første spørsmål går det ikke an å svare på helt ut tilfredsstillende; men rimelig er det ialfall å tenke sig, at stuen til langt ut i 1600-tallet ikke har vært stort anderledes innredet enn mange gamle seterhus var det enkelte steder i Trøndelagen helt inn mot nutiden: et rum med åre på gulvet og ellers med lite av møbler i vår forstand. Alt hvad vi vet om den norske bondes daglige opholdsrum fremover mot slutningen av 1600-tallet tyder på et interiør som bare har tilfredsstillet de enkleste fordringer til bohave. Meget av det som vi nu regner som nødvendig i en stue, var dengang lite eller ikke i bruk hos folk flest. Selv et skikkelig bord har de snaut nok hatt som fast ledd i den trønderske bondestue før langt ut i 1600-tallet, og visst ikke da heller på alle gårdene.

Av skiftedokumentene kan vi trekke nogen slutninger om stueinventaret i gamle dager. De eldste bevarede skifter i Trøndelagen er fra 1600-tallet. Når det blir tid og råd med det en gang, må en som er interessert for saken, ta for sig alle skifte-dokumentene som finnes; han vil da kunne lære adskillig om stueinnredningen i en tid som nu bare delvis blir klargjort gjen-nem tilfeldig levnede rester. Foreløpig har jeg gått igjennem 1600-tallsskiftene fra Stjør- og Verdalen sorenskriveri, og da det vel ikke er for dristig å tro at de dengang hadde det nogenlunde på samme måten også andre steder i Trøndelagen, er det ikke uten interesse å få litt kjennskap til hva skiftene fra Stjør- og Verdalen nevner. Nu må vi riktignok regne med at skiftene ikke opnотerer nagelfaste ting. At et stykke innbo ikke er nevnt i et skifte, behøver altså slett ikke å være det samme som at tingen ikke har hørt hjemme i boet.

Det viser sig nu at skapet var kjent i slutningen av 1600-tallet. Det er omtalt nogen ganger i skiftene. Folkemuseet for Trondhjem og Trøndelagen eier dessuten nogen sikre 1600-talls

skap som er kommet fra forskjellige kanter av Trøndelagen. Også opslagsskiven og langbordet har trønderbonden åpenbart hatt på den tid. Opplagsskiven er vel eldst av de to, skjønt jeg først kan dokumentere den med nogenlunde sikkerhet fra 1600-tallet, og bare på grunnlag av en datert skive i folkemuseet her. Langbord er ikke nevnt i de skiftene jeg har sett igjennem*), men flere ganger er det duker i hoene, og de er tildels meget lange, optil 20 alen. Det tyder jo på at langbordet har vært kjent, selv om det kanskje ikke til stadighet har hatt fast plass i stuen. Det kan godt være at langbordet i denne tid først og fremst har vært et gjestebudsbord, og hos folk flest bare har stått i stuen til høitids og ved gravøll og bryllupp. Det vil ikke være noe rart i den tanke — og ingen trenger ta det som noe bevis på at trønderbonden har ligget mere til akters enn folk flest. Det er steder i Europa hvor de ennu i våre dager ikke eier noget virkelig bord i stuen, men under måltidene bærer sig ad omrent på samme måten som kvernstenshuggerne gjorde opp i Kvernffjellet i Selbu. De betjente sig av en primitiv form for bord. Noget bord i vår mening av ordet var det ikke, ikke engang så meget som en opslagsskive ved veggene. Når de spiste, satt de på benkene, og i stedet for bord hadde hver mann liggende på knerne en fjel på ca. $\frac{1}{2}$ alens lengde. På den fjelen la han maten sin. Dette var skikken i kvernffjellstuene like til kvernstenbruuddene ble nedlagt ca. 1912. (Meddelt av poståpner P. Birch, Selbu).

Et virkelig bord som fast del av interiøret, er i det store og hele, og ikke bare i vårt land, et forholdsvis sent kulturprodukt. Selv på steder hvor forandringer i hjemmets ytre kultur pleier melde sig først, kan det ha tatt tid for bordet å kjempe sig frem til en sikker og ansett plass blandt stuens faste inventar.

Stoler er næsten ikke nevnt i skiftene, derimot «stoldyner» nogen få ganger, uten at jeg tør påstå at dette ordet peker hen på virkelige stoler. Derimot er «benkedyner» meget almindelige, og det gir jo anledning til nogen betraktninger over interiøret. Klokkekasser kan vi selvfølgelig ikke vente å treffe på så tidlig som før år 1700.

*) Uttrykket «bord» er nevnte uten at det lar sig helt sikkert avgjøre hva slags bord det menes.

Avgjørt om det som skiftedokumenter og gamle, levnede gjenstande forteller oss, tør vi da tillate oss den slutning, at det er siste del av 1600-tallet som begynner å utforme planen av det dagligstueinteriør som vi nu har lært å kjenne. Men sannsynligvis har det ikke på alle gårdene gått like fort med forandringen, og i seterhus og andre hus hvor folk ikke holdt til hele året igjenom, f. eks. i kvernfjellstuene, har rester av eldre skikk levet lengre igjen, vel også i husmannsstuer og sommerhus. En slik rest av eldre skikk er jeg tilbørlig til å se i de seterhus (f. eks. i Gauldalen) hvor de ikke har langbord, men en opslagsskive på den plassen som langbordet ellers inntar i stuene. Det er derfor fristende å tro at det bare var skiven, og den alene, som var det første faste bordet i stuen her i Trøndelagen. I en sommerstue på en gård ved Røros står skiven ennå på den plassen som ellers langbordet inntar, og eieren forteller at han minnes at denne skiven før i tiden var det eneste bordet som de hadde i stuen.

Hvad har så fulgt etter dette interiøret med «høksete» og langbord og benker, skorsten og klokkekasse m. m., der hvor de syntes de var lite tjent med det? Det var vårt annet spørsmål.

I bygd etter bygd er dette faste og regelbundne stueinteriør blitt mere eller mindre forandret, og i visse bygder helt omskapt. Det ser ut til at det er trangen til eget kjøkken som først har gitt støtet til at ikke bare skorstenen, men også langbord og benker og annet av det gamle stueinventar vek plassen for en innredning av helt annen karakter.

Efter det jeg kan se, har forandringen først gått for sig i store deler av Namdalen og i Røros-egnen. Noget senere fulgte så Snåsa og andre steder i Inn-Trøndelagen etter, og først når våre dager er det gamle dagligstueinteriør begynt å vike plassen rundt om i store deler av Sør-Trøndelagen.

Resultatet av forandringen blev noget forskjellig etter det tidspunkt som forandringen inntraff på, og jeg tror ikke det er ureiktig å si at jo senere skiftet er gått for sig, jo utriveligere og mere karakterløst er det nye stueinteriør blitt.

I Namdalen har den utforming som det senere interiør fikk,

åbenbart sammenheng ikke bare med bruken av eget kjøkken, men også med en forandring av selve hustypen, og etter profiler på listverk m. m. vil jeg — foreløpig ialfall — sette denne forandring av hustypen til tiden omkring 1800. Et almindelig Namdalshus holdt da på å bli noget for sig, ikke helt likt de trønderske bondehus forøvrig*). Foruten gang og kammer hadde det ved

Fig. 7. Fra Namdalen. Gammeldags plassering av bord og stoler. 1925.

siden av dagligstuen fått både kjøkken og spiskammer, og fra stuen førte dør til hvert av disse rum; det blev fire dører ialt. I en slik stue blev det gamle langbord og de gamle benkene simpelthen en umulighet; de vilde ikke få skikklig plass for dørene. Et bord med store slagskiver («fallbord») avløste her langbordet. Det stod midt ved den ene vindusveggen. Kom så hertil en stol flatt mot veggen ved hver side av bordet, blev det en

*) Det er vel mulig at det som her er kalt Namdalshuset, også har bredt seg noget utover Namdalen, men den nøyaktige yttergrense for denne type tør jeg ikke uttale mig om.

ganske virkningsfull gruppe. (Fig. 7). Rett imot ved den andre veggen var oftest et annet bord, som kunde være av samme slags konstruksjon og gjerne med stol ved siden. I stedet for peisen i hjørnet stod en jernovn midt for den ene tverrveggen, og rett mot ovnen ved den andre tverrveggen gjerne en sofa eller en sofalignende benk eller et lite bord. Skapet var selvfølgelig

Fig. 8. Fra Røros prestegj. Rekonstr. interiør. Stolene flatt mot veggen.

et altfor nyttig møbel til at de kunde sløife det. Det hendte også at plassen rett mot ovnen var optatt av et skap som var bygget inn i veggen mellom begge dørene; selv har jeg ikke truffet på dette; men namdalingen overlærer N. Skarland meddeler at han har sett dette rundt om i indre Namdalen. I det allervesentligste blev interiøret nu å regne for helt nytt. Med alt dette nye var det alikvel orden over stuen. Også dette interiør åbenbaret en trang mot det likevektige og en ro i planen, så at det gikk an å hvile i stuen både for en slitt kropp og for en trett tanke.

I Rørosegnen minner forandringen som kom, noget om den

nye skikken i Namdalen; men hustypen var på Røros ikke så lite anderledes, så interiøret kom ikke til å gå helt på samme linje begge steder. Også i Rørosegnen viser sig tidlig bordet med slagskiver — her kalt «slabord» — ved langveggen og en stol på hver side av bordet (fig. 8); men en rest av benkene holder sig lengere på denne kanten. Selv på bergstaden har benken ikke vært helt borte fra stuen i manns minne, og det samme gjelder skiven. Ellers er det et meget iøinefallende trekk i gamle Røros-stuer, både på staden og i landsognet, at det store stueskapet og den lange klokkekassen står stillet kloss op til hinannen og nær ved et av hjørnene i stuen, helst hjørnet ved døren som fører ut til gangen. Ikke alltid er det så, men det forekommer så ofte at det absolutt må regnes for et karaktertrekk (fig. 9). I stuer hvor klokkekassen nu er forsvunnet, kan merker på veggen vise at den engang har hatt den omtalte plass, og gamle folk vet også å fortelle om denne eiendommelige konstellasjon av skap og klokkekasse. For tiden vet jeg om denne skikken bare fra Røros-egnen, og jeg regner den derfor for et karakteristisk trekk for den gamle kultur på dette sted, selv om det nok er trolig at skikken kan finnes både i Tydal og Holtålen, som i meget hører til samme kulturprovins som Røros-egnen. Det er kanskje ikke helt utelukket at vi i denne skikk har tysk innflytelse (sml. A. Schöpp: «Alte deutsche Bauernstuben», Pl. 4), skjønt det jo langt fra er mulig å si noget sikkert om det.

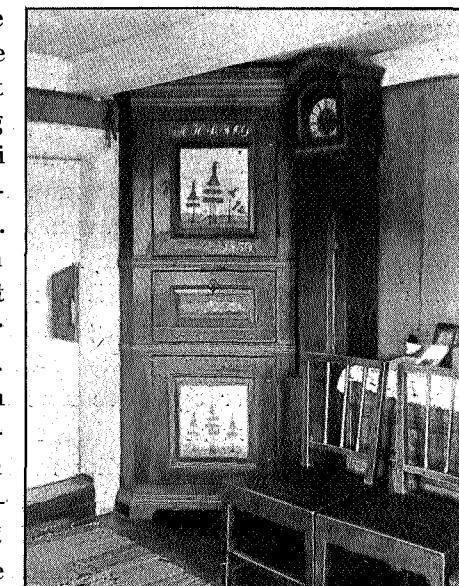

Fig. 9. Fra Røros prestegjeld. 1927.

Naboskapet mellom skap og klokkekasse virker ikke dårlig, og selv om mange kanskje vil si at en annen plass for klokkekassen kan være vel så heldig fra et estetisk standpunkt, så tilbaler det oss allikevel å treffe på en slik stedlig eiendommelighet som denne, og det er vanskelig å se at det er nogen grunn til å gi slipp på den. Det stedegne har ofte verdi i sig selv, og ikke minst turisten vil i det stedegne kunne finne en kilde til glede og noget av en oplevelse. Heller ikke kan det være tvil om at de gamle bygdekulturer også i andre retninger har skapt verdier som ikke bare hører fortiden til. Nettop stueinteriøret gir eksempler på dette. En sammenligning mellom det trønderske stueinteriør slik som vi har sett det foran, og slik som det gjennemgående holder på å ta form utover bygdene nu til dags, vil langt fra helt ut tale til fordel for nutiden, ialfall slett ikke om vi måler med estetikens mål, tvilsomt også om vi ser på det nye fra et praktisk standpunkt. Ja, det er vel til og med uvisst om den nye stuen kan rose sig av å tjene hygienen bedre enn den gamle gjorde det. Den nivellerende tendens som går gjennem den stueinnredning nutiden lager, fremkaller ikke bare en grå og grenseløs kjedsomhet; møbler sammenskrapet fra auksjonslokaler og andre rent tilfeldige salgsboder umuliggjør alt som har navn av enhet, ro og harmoni. Og så kommer til dette den bedrøvelige skikk med å sette snart sagt alle ting på skrå: et skap skrått i et hjørne, selv om det er laget til å stå mot flat vegg, en kommote på skrå i et annet. Har en stue fått sofa, skal den helst ha plass skrått over et hjørne, selv om det blir et stort tomrum bak; det kalles smukt, og det kalles praktisk. Ja, om det så er billeder og veggtepper, kan de bli spent ut tvers over et hjørne. Er det ikke til slutt som det gjaldt å innrede et rum med åtte veger i stedet for et med fire?

Like overfor slike tendenser fristes en til å spørre om ikke de bygder er heldigst stillet som har latt minst mulig av nutiden slippe inn i stuene sine. Selv et spesielt rum innredet som kjøkken ved siden av stuen, noget som kanskje burde være en fordel, blir ofte — så synes det ialfall — bare til en innbildt fordel, fordi matlagingen ikke sjeldent blir henlagt til et lite rum

samtidig med at folk trekker etter her inn, mens stuen mest bare blir stående «på stas».

Stueinnredningens historie har vist at det er adskillig fare med det å bryte helt over tvert med gammel skikk. Mon. ikke den eneste redning ut fra den ørken våre bygders hjemkultur holder på å bli, er å søke i en bevisst tilknytning til de mange verdier som kan oppspores i den gamle stueinnredning? Her i Trøndelagen er det ennu en mulighet for å kunne gjøre det. Nutiden har utvistet meget av gamle verdier, men ennu ikke så meget at det er uggjørlig å reise nye trønderske bondehjem på tradisjonell grunn og under full hensyntagen til de berettigede krav som vår tid vil stille. Og mon det ikke også fra et økonomisk synspunkt vil være fornuftig å gå litt i skole hos de gamle under innredningen av de fremtidige hjem? De gamle, som i større grad rettet sig etter bygdeskikken, og som gjerne vilde at tingene i stuen passet til det rum de stod i, måtte få stueinnredningen arbeidet i bygden, vel oftest også på selve gården. En ting kjøpt på et tilfeldig sted utenfra, ville hatt vanskelig for å ordne sig inn i helheten. Det er vel trolig at hjemmets innredning, om den påny skulde bli bygget på tradisjonell grunn, vil gi muligheter for bygdene til å skaffe livserhverv og bierhverv for mange som nu står der med ledige hender. Har mon ikke også våre husflidsorganisasjoner sin største oppgave i dette å vekke i den arbeidende ungdom sansen for å utnytte de materielle kulturverdier som deres egen bygd har frembragt?

Wilh. Lund.